

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„НЕОФИТ РИЛСКИ“
БЛАГОЕВГРАД
Стопански факултет, Катедра „Туризм“

Стефан Йорданов Кирилов

**УПРАВЛЕНСКИ МОДЕЛ ЗА РАЗВИТИЕ НА
ЕКОТУРИЗЪМ В ЗАЩИТЕНИТЕ ТЕРИТОРИИ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и
научна степен „доктор” по научна специалност
„Икономика и управление (туризм)”

Научен ръководител:
доц. д-р Мария Станкова

Благоевград
2012 г.

Дисертационният труд е обсъден на разширено заседание на катедра „Туризм“ при Стопански факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград на 15.03.2012 година и е насрочен за защита на 01.06.2012 г.

Авторът на дисертационния труд е докторант на самостоятелна подготовка в катедра „Туризм“ при Стопански факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград.

Материалите по дисертационния труд са на разположение при секретар катедра „Туризм“ при Стопански факултет на Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Актуалност на темата

Екологичният туризъм¹ като своеобразна форма на алтернативен туризъм засяга все повече съвременните принципи на устойчивото развитие. Екотуризмът, в най-общ смисъл, е един от най-бързорастящите сектори в туризма – макар, че различните дефиниции го правят трудноизмерим². Този вид туризъм е свързан с опазването на природата, развива се главно в и около защитените територии (места с висока концентрация на биологично разнообразие и забележителни ландшафти) и в екологично чистите райони, или т.нар. природни райони (територии), познати още като райони със съхранена природна среда.

Природата на България се характеризира като уникална и една от най-съхранените в Европа. Богатството и разнообразието на природната среда и културно наследство на България са отлична предпоставка за развитие и практикуване на алтернативен туризъм във всичките му устойчиви форми като екологичен, селски (аграрен), културно-исторически през цялата година.

Особено голяма част от това разнообразие е концентрирано в Югозападна България и районът може да се разглежда като пилотен във връзка с моделиране управлението на екотуризма в защитените територии. Районът на Югозападна България в сравнение с другите райони на страната се характеризира с относително чиста екологична (околна) среда. В този район няма големи

¹ За целите на дисертационния труд екологичен туризъм и екотуризъм са еднозначни понятия и носят един и същи смисъл. По същия начин се използват и в редица нормативни и стратегически документи.

² Мастни, Л., Екотуризъм – приятел или враг, Състоянието на планетата, 2002, Издателство Книжен тигър, София, 2002, стр. 163.

индустриални предприятия на химическата и нефтепреработвателната промишленост, чиито емисии да замърсяват обектите на околната среда – почвата, водите и атмосферния въздух. Наличието на някои металургични и минни предприятия (каменовъглени, уранодобив) предопределят локални по площ замърсявания. Докато, замърсяванията на някои земи по поречието на Места и Струма в Югозападна България се дължат на пренос на замърсители извън района на Югозападна България включени във водите на тези реки.

В Югозападна България са обявени голям брой защитени територии, включващи всичките шест категории съгласно Закона за защитените територии (1998) – природни (строги) резервати, национални паркове, природни забележителности, поддържани резервати, природни паркове и защитени местности. Тези територии са предпоставка за наличие на богато биологично разнообразие и уникални обекти на неживата природа. В този аспект интерес представлява въпросът за управлението на защитените територии и свързаното с него развитие на екологичен туризъм в Югозападна България. Развитието на екологичния туризъм в разглеждания район се обуславя, както от екологичната обстановка като цяло, така също и от редица други фактори на селскостопанската дейност, бита, културата, образованието и квалификацията на населението, на социално-икономическите условия на живот.

В България са проведени редица проучвания, свързани с развитието на туризма като цяло почти във всички региони, без да се отчита наличието на защитените територии, тяхното природно и културно ресурсно многообразие и свързаните с тях възможности за практикуване на устойчиви форми на туризъм. Проучвания във връзка с екотуризма са провеждани главно в периода 2002 – 2003 година в предложените 12

еко-региони (дестинации за развитие на екологичен туризъм) при разработването на Националната стратегия и план за действие за развитие на екотуризъм в България. Подробни изследвания за развитие на туризма като цяло са извършвани в регионите на Черноморското крайбрежие, Странджа, Витоша, Стара планина (за района на Централен Балкан), Рила, Пирин, Родопи. Липсват обаче подробни изследвания за развитието на екологичния туризъм в защитените територии в Югозападна България във връзка с тяхното управление.

До момента също така в нашата страна не са разработени и внедрени управленски модели за развитие на екотуризъм в защитените територии.

България има нужда от специална политика за екотуризъм³. Тази форма на алтернативен туризъм, способства за управление на местата за отдих и обектите по такъв начин, че икономическите, социалните и естетичните потребности на обществото се удовлетворяват чрез опазване на културната идентичност, екологичните процеси, биологичното разнообразие и осигуряващите живота системи, дава възможности за поминък на населението около защитените територии.

Така формулираната тема на дисертационния труд „Управленски модел за развитие на екотуризъм в защитените територии” и нейната научна и научно-приложна значимост мотивират по-нататъшна изследователска работа в няколко основни направления. Важно значение има по-нататъшно изследване на тенденциите в екотуристическото развитие в защитените територии в Европейски и световен мащаб и тяхното проявление в Република България. Обогащането на екотуристическия продукт чрез съставянето на различни маркетингови и рекламни планове и програми в

³ Зеленото злато на България, МОСВ, ААМР, Издателство „АБВ-тех” ООД, София, април, 2000, стр. 50.

допълнителна степен ще подпомогне развитието на устойчивите форми на туризъм в регионите на защитените територии. Още повече, че за извършването на анализ и оценка на конкурентноспособността на устойчивите форми на туризма, в частност на екологичния туризъм е необходима иновативна система от критерии и показатели.

Основна изследователска теза

На основата на задълбочени изследвания, емпирични данни и при отчитане на добрите практики, дисертационният труд защитава изследователската теза, че България притежава изключително висок потенциал като екотуристическа дестинация. Адаптирането и приложението на управленски модел за екотуризъм ще позволи в регионите на защитените територии да се разкрият неоползотворените възможности за туристическо развитие, като в резултат се постигне цялостен и устойчив социално-икономически ефект.

Основна цел, задачи, обект и предмет на изследването

Основната цел на дисертационния труд е, чрез представяне на основните характерологични особености на екологичния туризъм да се посочи неговото значение за защитените територии и да се изведе съответващ модел за управлението им като екотуристически дестинации в България. От тук произлиза и **основната подцел**, предполагаща разкриването на екотуристически възможности в Югозападна България въз основа на анализ на ресурсния потенциал и управленските практики на защитените територии находящи се в посочения териториален обхват.

Основните задачи, произтичащи от формулираните цели, се свеждат до:

- Идентифициране и анализ на терминологичния апарат и теоретична мисъл за екологичния туризъм, специфичните му характеристики и тенденции в контекста на устойчивостта.
- Детайлно проучване на същността, особеностите и състоянието на екологичния туризъм и спецификите в неговото развитие в защитените територии.
- Извеждане на критерии и показатели за анализ и оценка на екологотуристическия потенциал в защитените територии.
- Разработване на стратегически управленски модел за развитие на екологичен туризъм в защитените територии, и по-специално за Националните и Природните паркове с цел съхраняване на природното богатство и стимулиране на икономически растеж.
- Дефиниране на насоки (препоръки) за подобряване съществуващите управленски практики за екологичен туризъм в защитените територии.

Обект на изследването в дисертационния труд е екологичният туризъм като своеобразен вид устойчива (специализирана) форма на туризъм, който се проявява при пътуване и пребиваване в дадена екотуристическа дестинация (и отделни обекти) с цел изучаване, възхищение и наслаждаване на природното и културно-историческо наследство в защитените територии и районите около тях.

Предмет на изследването е управленския модел за развитие на екологичния туризъм в защитените територии и проучване възможностите за повишаване качеството на екотуристическите услуги, продукти и практики чрез неговото апробиране в практиката. Необходимост, предопределена под влияние на промените в потребителското търсене. Специално внимание е

отделено на посетителския мониторинг като база за анализ във връзка с настоящото състояние на екотуризма в защитените територии и извеждане на перспективите по отношение на него.

Методология на изследването

При изпълнение на целта и задачите на дисертационния труд е използван методически апарат, включващ:

- Социологически методи (анкетно проучване).
- Статистически методи (събиране, обработка и анализ на първична и вторична статистическа информация).
- Методи за изследване на състоянието на екологичния туризъм в защитените територии (SWOT анализ на ситуацията).
- Маршрутен (трансектен) метод (проучване на терена посредством лични наблюдения).
- Други методи за анализ на информацията – картографски, сравнително-географски, експертен опит.
- Преглед на водещите литературни източници, свързани с екотуризма в защитените територии – литературен обзор.

В настоящия дисертационен труд са изследвани защитените територии в района на Югозападна България за период обхващащ 12 години (2000 – 2011 година). Извършвани са регулярни проучвания, свързани с управлението на защитените територии (предимно национални и природни паркове и природни забележителности) във връзка с възможностите за развитието на екологичен туризъм в тях и районите около тях.

Събрани, обработвани и анализирани са данни за туристическия поток чрез мониторинг на посетителите в защитените територии в Югозападна България, като са

използвани данни от администрациите на защитените територии и туристическите дружества и фирми, стопанисващи обекти за настаняване, хранене и предоставяне на посетителски услуги в защитените територии и в прилежащите населени места около тях.

В проучванията са използвани статистически данни от Националния статистически институт – София, Териториалните статистически бюра към НСИ и бившата Държавната агенция по туризъм за географското и икономическо охарактеризиране на района на Югозападна България. Използвани са и данни от социологически и социолно-икономически изследвания във връзка с туризма в защитените територии проведени от социологически фирми, социологически агенции и агенции за маркетингови изследвания, както и е проведено анкетно проучване в региона на Национален парк „Рила”, на територията на 12 общини – Благоевград, Симитли, Разлог, Белица, Якоруда, Белово, Костенец, Долна баня, Самоков, Сапарева баня, Дупница и Рила за получаване на необходимата туристическа/екотуристическа информация касаеща обществената нагласа и информираността на местното население по темата.

Изследвани са редица реализирани проекти свързани с опазването на природата и развитието на туризма, респективно екотуризма в регионите на защитените територии в България, прилагани в Югозападна България (GEF-Проекта за опазване на биологичното разнообразие в България⁴ и Проекти „Опазване на биологичното разнообразие и икономически растеж – част I и II”, финансирани от Американската агенция за международно развитие (AAMP) и Р.

⁴ Проект на Световния фонд за опазване на околната среда (GEF) за биологичното разнообразие, изпълняван в периода юни 1995 – април 2000 г.

България⁵, Проект PHARE BG0202.02 „Развитие на българския екотуризм”, финансиран от Европейския съюз и Р. България, Проект: „Отлична туристическа дестинация, свързана със защитените територии” – „952: Природата ви приветства!” на Държавна агенция по туризъм на Р. България, финансиран от Европейската Комисия и Р. България и много др.).

Във връзка с изясняване на екологичната обстановка в района на Югозападна България са ползвани данни от Изпълнителна агенция по околна среда (ИАОС) – София и Регионалните инспекции по околната среда и водите (РИОСВ) – Благоевград, Перник и София.

Апробация на дисертационното изследване

Резултатите от изследванията по дисертационния труд са докладвани на Юбилейна научна конференция „35 години обучение по Екология, опазване и възстановяване на околната среда” (София, 2009 г.), Научна конференция „Биологично разнообразие и жизнена среда” (София, 2010 г.), Докторантски форум „Докторантите в диалог с науката” (Благоевград, 2009 г.), Първа международна научна конференция за докторанти „Икономика, управление и туризъм” (Дюни, 2010 г.), Научна конференция „Алтернативи за развитие на съвременния туризъм”, (Варна, 2010 г.), Втора международна научна конференция за докторанти „Икономика, управление и туризъм” (Дюни, 2011 г.). Изследванията по темата са публикувани в 4 издания, включващи студия и статии в списания.

Практическото прилагане на управленския модел за екотуризм чрез изпълнение на предложените

⁵ Проектът е част от стратегическата подкрепа от Американската агенция за международно развитие (USAID) за Република България и се прилага в съответствие с Меморандум за разбирателство между двете правителства, изпълняван в периода от май 2000 до март 2003 г.

последователни етапи и действия (цели, подцели и стратегии), дава възможност да се развият устойчиви туристически практики в конкретната защитена територия и в района (региона) около нея (населените места от прилежащите общини) от една страна, а от друга да се повиши качеството и разнообразието на предлаганите екотуристически продукти и услуги на клиентите в рамките на екотуристическата дестинация. Внедрявайки управленския модел за развитие на екотуризъм се гарантира дългосрочно и ефективно опазване на природното и културно наследство като ценен ресурс и просперитет на местните общности, излизане на международния екотуристически пазар, а също така и повишаване интереса на български и чуждестранни предприемачи за инвестиране в екотуристически продукти в регионите на националните и природни паркове.

В своя отзив Дирекция „Национален парк Рила” към Министерство на околната среда и водите, заявява, че разработения управленски модел за развитие на екотуризъм в защитените територии е от голямо практическо значение за региона на националния парк. Към настоящия момент са апробирани отделни етапи от модела – определяне на заинтересованите страни в процеса по създаване на модела за управление, създаване на организация (група, сдружение, форум) за управление на екотуризма, идентифициране на конкурентноспособни туристически продукти, диференциране на стратегически подходи. В становището си по дисертационния труд, Регионалната дирекция по горите – Благоевград към Изпълнителна агенция по горите посочва, че разработката представлява сериозна научно-изследователска работа в интерес за управленското развитие на екологичния туризъм в защитените територии, но също така и в територии от държавния горски фонд. Заявява се, че предложения управленски модел за развитие на

екотуризм е от голямо значение и може да се използва и внедри успешно в практиката, като същият би спомогнал за устойчивото управление на природните ресурси, развитието на отдиха, рекреацията и туризма.

Ограничения

Като съществено ограничение в методологията на изследването е липсата на статистическа информация за извършването на сравнителен анализ – както на национално, така и на регионално ниво по отношение на практикуването на екотуризм в защитените територии. Същото важи и за липсата на базови данни за мониторинга на посетителския поток в по-голямата част от защитените територии в България, който процес е недобре организиран, а в повечето случаи въобще не се провежда в посочените територии. Не се води статистика за посещенията на туристите в информационните и посетителски центрове по отношение националност, интереси, цел на посещение и др.

Друго ограничение в методологията на изследването е разполагаемият финансов ресурс – недостатъчен бюджет. При наличие на по-голям целеви бюджет би могло да се проучи по-детайлно практикуването на екотуризм в регионите на защитените територии извън рамките на България, като се насочи вниманието към изследването на така поставената тема на европейско ниво. При наличие на възможност за проучване на екотуристическите практики в Европа би могло да се извърши сравнителен анализ, който да бъде основата на създаването на практически по-универсален управленски модел за развитие на екотуризм в защитените територии.

Водейки се от горното ограничение, в допълнение може да се посочи, че по-голямата част от световните екотуристически дестинации се намират извън

европейския континент (напр. в страни като САЩ, Канада, Коста Рика, Чили, Бразилия, Кения, Гана, Танзания, Намибия, Австралия, Нова Зеландия и много др.) и проучването им на място е особено трудно за организиране и провеждане.

Обхват на дисертационния труд

Дисертационният труд е в обем от 223 стандартни страници и се състои от увод, изложение в три глави, изводи, заключение, използвана литература и приложения. Използвани са 165 литературни източника. В текста са включени 21 таблици и 31 фигури. Към дисертационния труд приложенията са в обем от 41 страници, съдържащи 10 таблици, 3 фигури (от които 1 карта), 5 текстови описания и бланка на анкетна карта.

II. СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД

ПЪРВА ГЛАВА

ТЕОРЕТИЧНИ И МЕТОДОЛОГИЧНИ ОСНОВИ НА ЕКОТУРИЗМА В ЗАЩИТЕНИТЕ ТЕРИТОРИИ

1. Същност и особености на екотуризма
2. Правно регламентиране на екотуризма в защитените територии
3. Екотуризъм в защитените територии

ВТОРА ГЛАВА

КОМПЛЕКСЕН АНАЛИЗ НА ЕКОЛОГО- ТУРИСТИЧЕСКИЯ ПОТЕНЦИАЛ В ЗАЩИТЕНИТЕ ТЕРИТОРИИ

1. Анализ и оценка на екотуристическия ресурс в България
2. Добри практики в областта на екотуризма в защитените територии

ТРЕТА ГЛАВА

УПРАВЛЕНСКИ МОДЕЛ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕКОТУРИЗЪМ В ЗАЩИТЕНИТЕ ТЕРИТОРИИ

1. Методи и методология за управление на екотуризма в защитените територии
2. Разработване и внедряване на управленски модел за развитие на екотуризъм в защитените територии (на примера на Национален парк „Рила“)
3. Перспективи за прилагане на управленски модел за развитие на екотуризъм в защитените територии

ИЗВОДИ

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

ПРИЛОЖЕНИЯ

III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ПЪРВА ГЛАВА. ТЕОРЕТИЧНИ И МЕТОДОЛОГИЧНИ ОСНОВИ НА ЕКОТУРИЗМА В ЗАЩИТЕНИТЕ ТЕРИТОРИИ

В първа глава е представена теоретичната рамка на изследването, проследявайки състоянието и тенденциите в развитието на екологичния туризъм.

В първия параграф на тази глава е проследена същността и особеностите на екотуризма.

По отношение същността на екотуризма е представено неговото зараждане като пътувания до най-отдалечените кътчета със съхранена дива природа. На базата на извършен преглед в специализираната литература се установява, че съществуват голям брой дефиниции и различни гледни точки по отношение екологичния туризъм. Сред първите определения за екотуризм е даденото от световноизвестния мексикански експерт по екотуризм арх. Хектор Цебалос-Ласкураин (1983,1991), който автор дефинира понятието по следния начин: „Туризм, които включва пътуване до сравнително незасегнати и незамърсени зони със специфични обекти за изучаване, възхищение и наслаждаване на пейзажа на дивите растения и животни, както и на някои съществуващи културни прояви (и в миналото, и в настоящето), открити в тези райони”⁶. **Интерпретирайки горното определение може да се приеме, че в най-тесен смисъл екотуризма се определя като форма на туризъм, основан на природата.** От съществуващите множество дефиниции за екотуризм са представени тези

⁶ Ceballos-Lascurain, H. (1991), p. 25. Tourism, eco-tourism and protected areas. In Kusler, (ed.) Eco-tourism and Resource Conservation. Vol. 1. Eco-tourism and resource conservation project.

на TIES⁷ (1991), CEAC⁸ (1991), EAA⁹ (1992), IUCN¹⁰ (1996), Хенри (1997), Хани (1998) и др., както и трактовки от България: Маринов, Попова (1993), Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие (1995), Наръчник на предприемача за вътрешен туризъм (2010) и др.

Изследвани са някои особености касаещи екотуризма в международен и национален аспект – проведени сесии (Ню Йорк, 1998), срещи (Квебек, 2002), форуми (София, 2002) и др. Илюстрирани са голям брой предлагани екотуристически пакети в районите на защитените територии (фото-лов, фото-сафари, наблюдение на диви животни и редки растения в естествената им среда, любителски риболов, организирани посещения на специализирани интерпретативни маршрути, екопътеки и геопътеки, карането на планински велосипеди, пешеходни и ски-преходи, скално и ледено катерене, алпинизъм, каньонинг, делтапланеризъм и парапланеризъм, конна езда и др.), реализирани проучвания в световен и национален мащаб, програми и проекти. **Установява се, че характерологичните особености на екотуристическия продукт го представят като уникална смесица от разнородни елементи, сред които водещо място имат природни ресурси, местна култура, бит и обичаи и разнообразни атракции.** Интерпретирането на тези елементи обобщени чрез подходящи техники и подходи е важното и необходимо допълнение, което прави екотуристическия продукт завършен и предпочитан за задоволяване мотивацията и очакванията на туристите по отношение на свободното им време.

⁷ Международна асоциация за екотуризъм

⁸ Канадски съвет за наблюдение на околната среда

⁹ Австралийската асоциация за екотуризъм

¹⁰ Световен съюз за защита на природата и природните ресурси

Параграф втори на първа глава представя правното регламентиране на екотуризма в защитените територии и по-специално някои моменти от международното законодателство – конвенции, директиви, споразумения, декларации, закони, стратегии, програми, планове и планове за действие, устави, протоколи, харти, кодекси. Посочени са примери по прилагането им в някои страни по света, като Австралия, Русия и др.

Извършеният преглед на нормативната база в нашата страна установява, че развитието на екотуризма е застъпен в Закона за туризъм¹¹, както и в голям брой национални стратегии или национални планове в областта на туризма, околната среда, биоразнообразието, устойчивото развитие, горското и селско стопанство, развитието на предприемачеството, регионалното развитие, здравеопазването, в закони от националното законодателство и редица международни конвенции в различни области, по които България е страна. Всички тези нормативни документи са добра предпоставка и възможност за развитие на екотуризма, като се има предвид неговият интердисциплинарен и междусекторен характер.

Направен е преглед на разработени и действащи редица стратегически документи, (предимно областни и общински стратегии) прилагани в рамките на региона на Национален парк „Рила”. **На базата на проследяване изпълнението на заложените цели, приоритети, мерки и перспективи в изследваните стратегически документи, касаещи развитието на туризма, респективно екотуризма в региона на НП „Рила” се**

¹¹ В българското законодателство например, екологичният туризъм е регламентиран от Закона за туризъм (ДВ., бр. 56 от 7 юни 2002 г.), съгласно, който в чл. 3, ал. 4, т. 1-8 се посочва, че туризмът бива ваканционен, културно-исторически, **екологичен**, здравен и балнеоложки, спортен, селски, конгресен, друг.

устаи, че не се извършват необходимите целенасочени действия. Не е налице осигуряване на координация, в определена степен ефективност и наличие на устойчивост в действията на отделните институции, заинтересовани страни, бизнеспредприемачи и местни общности от последователното и дългосрочно развитие на регионите и общините и в крайна сметка създаването на предпоставки за икономическия растеж.

В третият параграф на първа глава е разгледан екотуризма в защитените територии, представен с най-разнообразни и многобройни програми, по които се работи за развитието и ефективността на този вид алтернативен туризъм. Такива има в Южните страни, там където биоразнообразие е богато и уникално, предлагащи напълно съхранена природа, различни национални паркове и местни общности, съхранили старателно своите традиции. Някои от местата с най-голям бум на екотуризма са били тези, в които има и най-голям брой защитени територии, например Бразилия, Чили, Колумбия, Кения, ЮАР и др. (Мастни 2002).

Проучване на IUCN от 1990 година, сочи, че в държави от Централна Америка като Мексико, Белиз, Доминиканска република, Коста Рика, Еквадор между 41% и 75% от пътуванията са свързани с посещение на защитени територии. Друго проучване показва, че през 1997 година около 60% от близо шестте милиона туристи в ЮАР са посетили национален парк или резерват (Дхармаратне и др., 2000), а при едно проучване на туристите в Централна Америка, почти 50% от анкетираните са посочили защитените територии като важен фактор при избора си на място за почивка (WWF, 1990).

Илюстрирани са примери за екотуризъм от национални паркове от Мрежата защитени територии PAN Park и от България.

ВТОРА ГЛАВА. КОМПЛЕКСЕН АНАЛИЗ НА ЕКОЛОГО-ТУРИСТИЧЕСКИЯ ПОТЕНЦИАЛ В ЗАЩИТЕНИТЕ ТЕРИТОРИИ

Втора глава представя извършения анализ и направената оценка на екотуристическия ресурс в България, като са изведени набор от добри практики в областта на екотуризма в защитените територии.

В първи параграф на втора глава във връзка с анализа и оценката на екотуристическия ресурс в България се посочва, че според Националната стратегия за устойчиво развитие на туризма в България основен ресурс за развитието на екотуризма са защитените територии¹². Системата от защитени територии в България, обхващаща малко над 5 % от площта на страната¹³, е в основата за развитието на екологичния туризъм. Понастоящем у нас са обявени общо 956 защитени територии, включващи всичките шест категории – 55 резервата, 3 национални парка, 351 природни забележителности, 35 поддържани резервата, 11 природни парка и 501 защитени местности¹⁴.

Анализът на екотуристическия ресурс в България, главно е насочен към един от най-представителните за развитието на устойчиви форми на туризъм регион – на Югозападна България. Изследвайки Рила планина, Пирин

¹² Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в България 2008-2013, ДАТ, София, стр. 26.

¹³ В световен мащаб защитените територии покриват над 5% от земната повърхност (Зеленото злато на България, София, април 2000, стр. 37) като процентното съотношение на отделните региони и държави е различно – например за Европа е 13,3%, в Южна Америка – 24,9% (без Бразилия, представена с 18,3%), в Централна Америка – 24,8%, Chape, S., S. Blyth, L. Fish, P. Fox and M. Spalding (compilers) (2003). 2003 United Nations List of Protected Areas. UNEP-WCMC and WCPA. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

¹⁴ Списък на защитените територии, Регистър на защитените територии и защитените зони в България, ИАОС, към месец ноември 2011 г., <http://pdbase.government.bg/zpo/bg/result1.jsp>

планина, Беласица и др., особено внимание се отделя на съществуващите в техния териториален обхват защитени територии като потенциални екотуристически дестинации. Извършен е подробен анализ и оценка на екотуристическия ресурс на базата на съществуващото състояние в региона на Национален парк „Рила”. Оценката е направена по екотуристически места (по териториално-административни области и общини с включените в тях населени места) като обхваща два основни компонента – екотуристически ресурси и екотуристическа инфраструктура. От своя страна първият включва охарактеризирането на природните ресурси (вкл. защитени територии и атрактивни природни обекти и ландшафти) и на културно-исторически ресурси (вкл. културно-исторически паметници и наследство и археологически паметници). Другият компонент обхваща идентифицирането на местата за настаняване и средства за подслон, заведенията за обществено хранене и обекти, предоставящи услуги за посетителите. **От направеният анализ на екотуристическите ресурси в региона на Национален парк „Рила” може да се заключи, че развитието на екотуризма като своеобразна форма на алтернативен туризъм е във възходящ стадий. С най-добри показатели се явяват общините Самоков, Разлог и Рила, следвани от Сапарева баня, Белица и Благоевград.** Като места в начален стадий, но с голям потенциал за развитие на екотуризъм се идентифицират общините Якоруда, Белово, Костенец, Симитли.

Въпреки, че ресурсите на България за екотуризъм се характеризират с разнообразието на комплекси от уникална природа, природно-историческо наследство, традиционни практики и привлекателни ландшафти с културно и природно значение, както и с благоприятния климат и географско положение като основен недостатък остава фактът, че екотуризмът, а дори и устойчивият

туризъм в България не са изведени на преден план като приоритет на държавната политика по развитие на туризма. Други съпътстващи недостатъци, касаещи наличните ресурси за развитие на екотуризма в България, са липсата на систематизирана информация за ресурсите, недостатъчно разработени екотуристически продукти и услуги, липсата на стандарти за управление на информацията за екотуризма, както и липсата на механизми за ефективна, сравнително евтина и бърза обмяна на информация между доставчиците на туристическите услуги, производителите и съществуващия пазарен дял. От друга страна прекаленото застрояване и свръх експлоатацията на туристическите места води до сериозна заплаха и дори унищожаване на природните ресурси и културното наследство.

Във втори параграф на втора глава, изследвайки защитените територии в световен мащаб се представят редица успешни примери като „еталон“ за развитие и практикуване на екотуризъм. От многообразието на добри практики в тази област се отдиференцират някои национални паркове подбрани на базата на набор от определени условия и критерии отговарящи на принципите на тази форма на устойчив туризъм – Националните паркове Грейт Смоуки Маунтинс (Great Smoky Mountains), САЩ, Нортумберленд (Northumberland), Великобритания, сертифицираните паркове от мрежата PAN Parks, и др. За България – Национален парк „Рила“ и Природен парк „Рилски манастир“, а също и Национален парк „Пирин“, Природен парк „Беласица“ и др. Всяка защитена територия се представя като уникалност, предлагани основни и допълнителни туристически/посетителски услуги/пакети, акцентирайки върху природните атракции (специализирани маршрути, конна езда, колоездене, риболов и др.) и културно-историческото наследство.

Част от територията на Рила планина (около 30 %) е обявена за Национален парк (НП „Рила“) и Природен парк („Рилски манастир“), включващи общо пет природи резервата „Парангалица“, „Риломанастирска гора“, „Скакавица“, „Централен рилски резерват“ и „Ибър“. Двата парка и включените в тях резервати съставляват единствения природен комплекс от две големи, свързани в неделимо цяло защитени територии в България.

Национален парк „Рила“ е представен като един от примерите за осъществяването на добри практики в областта на екотуризма в защитените територии в България. На базата на ежегодно извършвания се мониторинг на посетителите в защитената територия се установява, че съществуват отлични възможности за развитие на екотуризъм, и че броят на посетителите от страната и чужбина е от порядъка на десетки хиляди:

Таблица № 1¹⁵

**Брой на посетителите и нощувките на територията на
Национален парк „Рила“ за периода 2000 – 2010 година**

Година	Брой посетители	Брой нощувки
2000	41906	36594
2001	51381	39131
2002	30920	39995
2003	43318	34518
2004	43544	30085
2005	45748	29250
2006	61770	35599
2007	55654	31141
2008	91920	37330
2009	161 126	40 943
2010	105 242	39 032

¹⁵ Авторова разработка, в дисертационния труд таблицата е представена под № 10, на стр. 96.

Установено е, също че около 85% от хората посещаващи Национален парк „Рила” през зимата, отседат и нощуват в хижите. Осъществяването на добре организиран и ефективно проведен мониторинг през зимния сезон дава добра реална представа за броя на посетителите в парка. При извършване на мониторинга на посетителите се срещат затруднения при вземането на данни от туристическите дружества и арендаторите на хижите. Това изисква по-голямо и трайно сътрудничество между парковата администрация и собствениците, управителите и домакините на хижите и другите обекти за приемане и настаняване на посетители. Съществува и друг тип затруднения свързани с по-точното отчитане на броя на посетителите в парка. Този тип затруднения са от институционален характер и не касаят проблема за установяване на тясно сътрудничество между организациите, а са във връзка с неосъществени проекти за изграждане на Контролно-информационни пунктове на територията на парка, които биха спомогнали за цялостния процес при провеждането на посетителския мониторинг в защитената територия.

Специално внимание е отделено и на някои прилежащи защитени територии в региона на Национален парк „Рила” като природен парк „Рилски манастир”, природните забележителности „Водопад Горица”, „Стобски пирамиди” и др.

ТРЕТА ГЛАВА. УПРАВЛЕНСКИ МОДЕЛ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕКОТУРИЗЪМ В ЗАЩИТЕНИТЕ ТЕРИТОРИИ

В параграф първи на трета глава се коментира управлението на екотуризма в защитените територии, за което е необходим успешен модел, основаващ се на набор от стратегически подходи за овладяване на новите социално-икономически взаимоотношения. Те пряко обвързват всички заинтересовани от развитието на екотуризма страни. В съответствие с целите на изследване, настоящата разработка включва набор от методи, сред които приоритетно са използвани социологическия, статистическия, ситуационния анализ, маршрутния, картографския, сравнително-географския, метода на експертната оценка, използването на литературни източници, представени всеки по едни всеобхватно и подробно. Сред тях като задълбочена изследователска работа се явяват извършените *ситуационен анализ* на региона на Национален парк „Рила”, *анкетно проучване* сред населението от региона на Национален парк „Рила”, анализ на *мониторингът на посетителския поток* на територията на Национален парк „Рила” и др.

По отношение извършения ситуационен (SWOT) анализ на региона на НП „Рила” във връзка с екотуризма (към м. ноември 2011 г.), като *силни страни* са идентифицирани: наличието на втората по големина защитена територия в България – НП „Рила” и на една от най-посещаваните в България защитена територия – ПП „Рилски манастир”, ЮНЕСКО-обект на световното културно наследство; непосредствената близост на НП „Пирин” – обект на световното културно наследство на ЮНЕСКО и бъдещият ПП „Западни Родопи” като защитени територии; наличие на други над 10 по-малки защитени територии и обекти (Стобски пирамиди, Водопад Горица, вековни дървета и пр.; богатство на водни ресурси, включително термоминерални извори,

културно-историческо наследство на района: археология, архитектура, занаяти, фолклор, кухня, духовенство и др. Едни от *възможностите* са свързани с PAN Parks ре-сертификацията (2010 г.) – конкурентно предимство на международния туристически пазар, максималното оползотворяване на програмите за ТГС (Гърция, Македония) – нови туристически продукти и привличане на туристи, възползване от възможностите за финансиране, които предлагат оперативните програми на ЕС, устойчиво развитие на зимни sportive-снегоходки, ски, шейни, използването на наличната инфраструктура без строеж на нова, комбиниране на съществуващ тур. продукт (ски туризъм) с нови продукти и услуги на устойчивите форми на туризъм, развитие на малки и микро-предприятия в съпътстващите туризма услуги и производства – храни, напитки, сувенири, съхраняване на народностната самобитност на българина и автентичната култура на общностите около НП „Рила”. *Слабите страни* произтичат предимно от лошото състояние на пътната мрежа (предимно четвъртокласните пътища), недостатъчната информация за природните и антропогенни ресурси и възможностите за развитие, недостатъчната социализация на потенциални туристически обекти, съществуващите проблеми с депонирането на битови отпадъци, хигиената и др., недостатъчен маркетинг и реклама на региона като еко-туристическа дестинация, липса на информационни и посетителски центрове в общините, недостатъчна подготовка на човешките ресурси – квалификация, др., недостатъчни източници и ограничен достъп до финансиране, недостатъчно добри условия за посетителите в парка, недобро ниво на ползване на чужди езици на местното население. *Заплахите* сериозно могат да повлияят върху екотуристическия продукт на дестинацията. Те са свързани със съществуващото

прекомерно фокусиране върху инфраструктурата, реализацията на мащабни инвестиционни проекти за масов ски туризъм – мега-комплекси, туристически локализации (Паничище, Боровец, Искровете) за сметка на жертване на интересите на местните общности и устойчивото развитие, продължаващото фокусиране върху количеството вместо върху качеството: България: евтина дестинация за масов туризъм. Твърде обезпокоителни за развитието на екотуризма в региона на Национален парк „Рила” са заплахите, свързани с опазване на природното и културно наследство като цяло: браконьерство и незаконна сеч, нерегламентирано движение на МПС-та, иманярство, пожари, ерозия, неразумно ползване на природните ресурси, и т.н., а също и съсредоточаване на туристическия поток на определени участъци (изключително голям брой лица на малка единица площ) – като например района на Седемте рилски езера, х. Мусала, х. Мальовица.

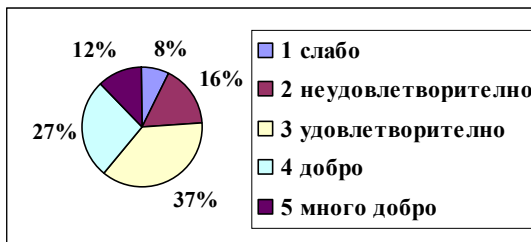
В дисертационния труд са представени резултатите от проведено анкетно проучване сред населението от региона на Национален парк „Рила”. Анкетата обхваща периода на месеците септември – ноември 2011 г. и е извършено в селищата от региона на Национален парк „Рила”, на територията на 12 общини. Обхванати са общо 486 мъже и жени на възраст над 18 г., постоянно живеещи в 29 от населените места от региона. В периода на проучването в региона около НП „Рила” живеят 252679 лица. Избрана е извадка от 500 жители, което представлява 0,20% от всички живеещи лица в региона, а за лицата на 18 г. и повече години, тази стойност е 1,99%.

Резултатите от проведената анкета са представени в таблици и онагледени чрез графики. Оценяването на развитието на туристическия отрасъл е особено голямо значение. Процентното разпределение на отговорите на

въпроса „Как оценявате развитието на туризма във вашето населено място?” е представено на Фиг. 1.

Фигура 1¹⁶

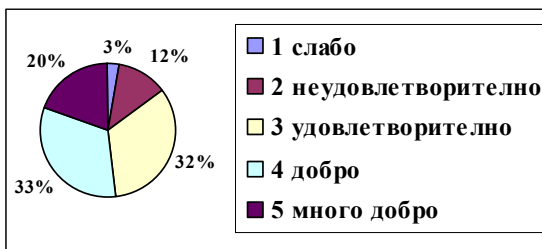
Оценка на развитието на туризъм в региона на Национален парк „Рила”

Важно е да се посочи, че повечето от една трета от анкетираните лица (37%) оценяват развитието на туризма в региона на Национален парк „Рила” като удовлетворително, а всеки четвърти го смята за добро. Лицата, които твърдят, че туризмът е развит много добре са 12%. От посочените данни може да се направи извода, че туризма в региона на парка се оценява от местните общности като сравнително добре развит.

Фигура 2¹⁷

Потенциал за предлагане на туристически продукти и услуги в региона на Национален парк „Рила”

¹⁶ В дисертационния труд представената фигура и под номер 16, на стр. 140.

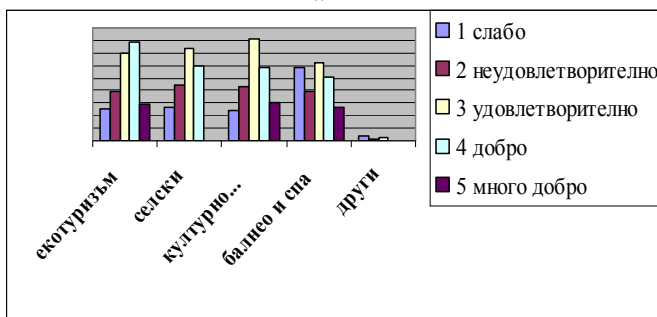
¹⁷ В дисертационния труд представената фигура е под номер 17, на стр. 141.

На въпроса „В каква степен вашето населено място може да предложи туристически продукт или услуги за посетителите?“, 33% от анкетираните лица (всеки трети), смятат, че в добра степен населените места около защитената територия НП „Рила“, могат да предложат туристически продукти и услуги за посетителите.

Проучването на туристическата обстановка сред населението живеещо в общините около НП „Рила“ сочи, че сред устойчивите форми на туризъм екотуризмът заема водещо място в сравнение с други видове туризъм (като напр. селски, културно-исторически и др.). Културно-историческия туризъм заема второ място от изследваните видове туризъм.

Фигура 3¹⁸

**Оценка развитието на алтернативен туризъм в региона на
НП „Рила“**

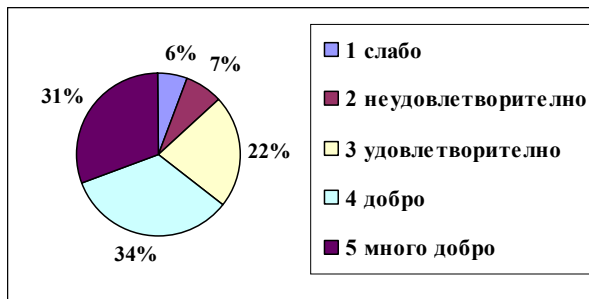
Видно от резултатите, представени във Фиг. 4 може да се направи извода, че е налице от добър до много добър потенциал за развитие на екотуризъм в региона на Национален парк „Рила“. Много е малък делът на респондентите, които са на мнение, че в региона на защитената територия потенциалът за развитие на

¹⁸ В дисертационния труд представената фигура е под номер 24, на стр. 144.

изследвания вид алтернативен туризъм е слаб (6%) или неудовлетворителен (7%).

Фигура 4¹⁹

**Оценка потенциала за развитие на екотуризъм в региона на
НП „Рила”**

Като основен извод от проведеното анкетно проучване се налага виждането, че сред устойчивите форми на туризъм, екотуризмът заема водещо място в сравнение с другите алтернативни форми на туризъм (като напр. селски, културно-исторически и др.). С най-добри показатели за развитието на екотуризъм според получените данни от анкетата се открояват общините Благоевград, Разлог, Белица, Самоков, Сапарева баня и Рила.

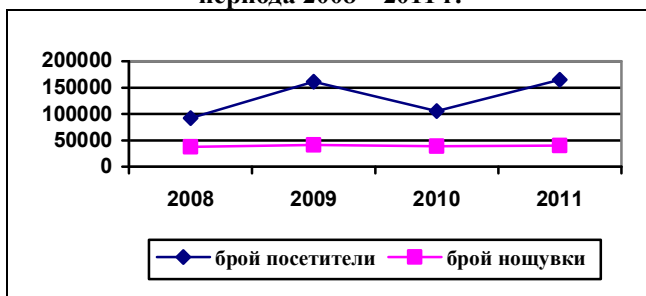
Представени са данни от извършвания от 2000 г. мониторинг на посетителите в НП „Рила”. Същият цели установяването на приблизителния брой на посетителите, както и някои особености в структурата и разпределението им. През последните години се забелязва нарастване на броя на чуждестранните туристи: в периода 2001–2004 г. те са предимно от Великобритания, Германия, САЩ, Сърбия и Черна гора, Франция, следвани от Чехия, Италия, Австрия, за 2005–2008 г. са предимно от страни от

¹⁹ В дисертационния труд представената фигура е под номер 25, на стр. 145.

ЕС като Германия, Франция, Холандия, Чехия, Гърция. Великобритания, Испания. Провеждането на месечно събиране и обработка на данните за броя на посетителите в Националния парк показва, че туристическият поток през 2008 г. се е увеличил, нощувките също са се увеличили в сравнение с последните пет години. През 2009 г. посетителите са се увеличили значително, през 2010 г. има голям спад, а по предварителни данни за 2011 г. са се увеличили със 100%, в сравнение с 2008 г. Посетителският мониторинг се извършва на общо 66 мониторингови обекти на територията на НП „Рила“.

Фигура 5²⁰

Ход на изменение на броя на посетителите и броя на нощувките на територията на Национален парк „Рила“ за периода 2008 – 2011 г.

Представен е кльстърния подход като метод в управлението на екотуризма в защитените територии (за региона на Национален парк „Рила“). Посочено е, че анализа на туристическите клъстъри за екотуризъм в защитени територии предполага алтернативен подход, или такъв, който отговаря на подхода за малките и средни предприятия, представен и подкрепян от общността на международните донори и инвестиционните банки. Прилагайки подхода на конкурентноспособен клъстър

²⁰ В дисертационния труд представената фигура е под номер 27, на стр. 147.

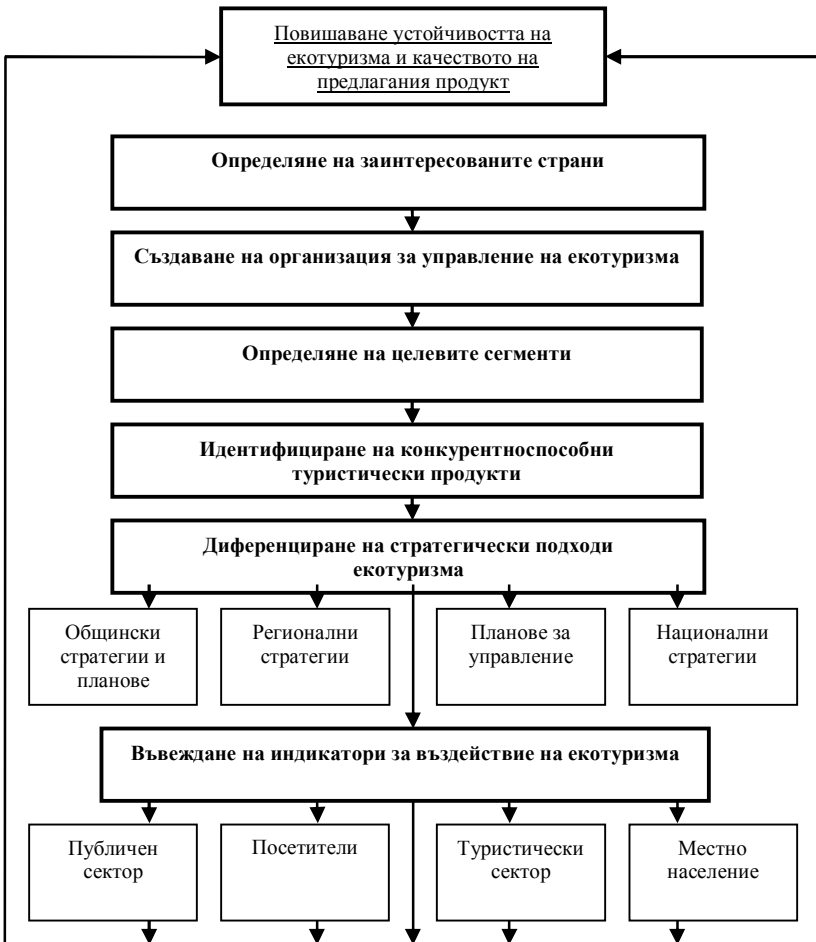
към по-големите по площ защитени територии (националните и природните паркове), е важно да се идентифицира в следната последователност: създаване на туристически продукти и поддържане развитието на установени вече или новопоявяващи се туристически дестинации; насърчаване на контрола от страна на местната общност и участието на общностите, вкл. малцинствените групи, в процеса на извънградското развитие, „преразпределение” на доходите и икономически растеж; насърчаване развитието на екотуризма като начин за опазване и защита на природата и околната среда като цяло; поставяне на специфичните пазари срещу масовите пазари, ангажирайки потребители, чувствителни към опазването на околната среда и такива които се учат на взаимодействие с местните общности; приемане като важна необходимост и използване на новите информационни технологии, за подобряване на пазарните комуникации.

В параграф втори на трета глава е разработен управленски модел за развитие на екотуризъм в защитените територии (на примера на Национален парк „Рила”). Динамичното развитие на социално-икономическите взаимоотношения в региона на Националните паркове налагат иницирирането на обществени дискусии и съвместно планиране на управлението на екотуризма в защитените територии.

Изхождайки от направения анализ се очертават шест основни етапа при създаването на управленски модел за развитие на екотуризъм в защитените територии, детайлно разработени и адаптирани към действащите управленски практики в региона на Национален парк „Рила” посредством конкретни приложни решения.

Фигура 6²¹

Управленски модел за развитие на екотуризъм в защитените територии

²¹ Авторова разработка, в дисертационния труд фигурата е представена под номер 28, на стр. 152.

Основавайки се на цялостното изследване и анализи, се подчертава, че създаването и бъдещия просперитет на екотуристическата дестинация зависят не само от богатото биологично разнообразие и атрактивността на природните ресурси, но и от осигуряването на достъп до защитените територии и местните общности. От друга страна за да бъде дестинацията конкурентна на пазара трябва да работи за разкриването на всички елементи, които я извеждат на ниво, като се започне от причините или мотивите поради които туристите биха предприели пътуване до екотуристическата дестинация и подходящите посетителски услуги, които поддържат туризма.

В третия параграф на трета глава са представени перспективите за прилагане на управленски модел за развитие на екотуризъм в защитените територии. С особена важност за развитието на екотуризма в защитените територии се явява разработването на управленски модел, който да се внедри успешно в практиката и да доведе до ефективни и дългосрочни ползи за опазването на природните територии и местните общности. За успешното прилагане на управленческия модел за развитие на екологичния туризъм в националните/природните паркове е необходимо да се изградят взаимоотношения и координация, както на местно така и на национално ниво, в съответствие с набелязаните мерки залегнали в десетгодишните планове за управление на защитените територии. Необходимо е да се имат в предвид и Стратегиите и Програмите за развитие на устойчив и/или екотуризъм на защитените територии и районите около тях, както и проектите за изпълнението им.

Предложеният управленски модел има за цел да даде главните насоки за развитие на екологичен туризъм в защитените територии, като например за Националните паркове „Рила“, „Пирин“ и „Централен Балкан“. Моделът може да се използва и за други защитени територии като

Природните паркове („Витоша”, „Рилски манастир”, „Беласица” и др.).

Внедряването и практическата реализация на управленския модел за развитие на екотуризъм в защитените територии са основни приоритети в дейността на всички заинтересовани страни, участващи в процеса. Необходимо е управленския модел да осигури устойчивост на екотуристическият продукт, създаден от организацията за управление на дестинацията. Управленският модел за развитие на екотуризъм в защитените територии може да се внедри и практически прилага успешно в Националните и природни паркове в България и да доведе до дългосрочно управление на устойчивите практики в областта на туризма в тези територии.

Прилагането на управленския модел за развитие на екотуризъм в защитените територии дава набор от предимства като: създаване на реални условия за координация на дейностите по заложените цели и стратегии между държавните институции, местните и регионални органи на властта, частните предприемачи, неправителствени организации, туристически дружества и екодружения при развитието на екотуризма; постигане на ефективни и дългосрочни ползи за опазването на природното и културно-историческо наследство и местните общности; постигане и поддържане на висококачествени екотуристически продукти и услуги, предлагани на клиентите в рамките на дестинациите за екотуризъм, свързани със защитените територии; разширяване на екотуристическия пазар и „излизане” на международните пазари; постигане на интерес от страна на български и чуждестранни предприемачи, които да инвестират в устойчиви форми на туризъм в районите на защитените територии; получаване на признание на национално и в определена степен на международно ниво.

IV. НАСОКИ ЗА БЪДЕЩА ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА РАБОТА

Устойчивостта на изследователската работа се задава със създаването на възможности за бъдещо проследяване на развитието на екотуризма в регионите на защитените територии, тъй като този вид алтернативен туризъм през последните години отбелязва голям напредък в България. В близко бъдеще очакванията са екотуризма да бъде във възход поради наблюдаващата се приоритентност сред местните общински и регионални власти, администрациите на защитените територии и малкия и среден бизнес да развиват тази форма на туризъм.

Твърде вероятно е бъдещите изследвания по темата да сочат по-добри резултати по отношение практикуването на екотуризма, поради засиления интерес и търсене от страна на чуждестранните посетители и увеличаващия се брой нови екотуристически пакети, рекламирани и предлагани от „зелените” туроператори.

V. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящият дисертационен труд обосновава необходимостта от създаването, внедряването и прилагането на управленски модел за развитие на екотуризм в защитените територии, тъй като от особена важност е да се повиши качеството и конкурентноспособността на националния екотуристически продукт, с който България да излезе на европейските и международни пазари.

Защитава се основната позиция, че българският екотуристически продукт притежава изключителни възможности за развитие на всички видове устойчиви форми на туризъм, включително и за екотуризм. България притежава уникално природно и културно наследство, много добра настанителна база, добри транспортни връзки, и не на последно място предлаганите допълнителни туристически услуги в районите на защитените територии са на добро ниво.

В този смисъл се аргументира убеждението, че е необходимо развитието на екотуризм в защитените територии чрез прилагане на управленски модел.

В резултат на проведеното проучване е анализирана ситуацията в региона на Югозападна България и по-конкретно в района на Национален парк „Рила” (включващ в състава си Природен парк „Рилски манастир, както и други защитени територии – Природни забележителности Водопад „Горица”, „Стобски пирамиди”) на територията на 12 общини – Благоевград, Симитли, Разлог, Белица, Якоруда, Белово, Костенец, Долна баня, Самоков, Сапарева баня, Дупница и Рила във връзка с практикуването и възможностите за развитие на екотуризм. Направени са препоръки и предложения за подобрения в управлението на туризма като цяло в изследвания регион на защитената територия.

Въз основа на разгледаните теоретични, методологични и приложни въпроси може да се твърди, че:

1. Съществуващите възможности за развитие на екологичен туризъм в защитените територии, разкриват значим, но не усвоен потенциал.

2. Значителни са перспективите за развитие на екотуризма в региона на Югозападна България и по-конкретно в района на Национален парк „Рила“, установени на базата на извършени теренни проучвания.

3. Изследването показва, че в района на Национален парк „Рила“ се практикува предимно пешеходен туризъм до близки обекти в парка като натоварването на маршрутите е неравномерно и се очертава ясно изразена сезонност на посетителите.

4. Резултатите от проведеното анкетно проучване констатира, че съществуващите формите на специализиран туризъм в Национален парк „Рила“, в т.ч. и на екотуризма са ограничени, липсва финансов и човешки ресурс и особен интерес от местните общности живеещи около парка.

5. Установи се, че изградената посетителска инфраструктура на територията на Национален парк „Рила“ е недостатъчна, а част от нея не се поддържа и не е на необходимото ниво.

6. Действащите нормативни, поднормативни и стратегически документи вкл. и създадената Стратегия за развитие на устойчив туризъм в региона на парка и Плановите за действие към тях не се реализират на практика.

7. Очертава се ясна необходимост от изготвяне и изпълнение на план за маркетинг и реклама за района на Национален парк „Рила“ като туристическа дестинация „Рила“.

8. Един нов управленски модел за развитие на екотуризм в защитените територии може да способства за дългосрочно опазване на защитените територии чрез устойчиви форми на туризм и да осигури икономически растеж на местните общности.

Практическа значимост

Данните и резултатите от настоящата разработка служат като научно обоснована програма (управленски модел) за развитие на екотуризма в района на Национален парк „Рила” (като моделен район) за бъдещия 10-годишен управленски период, като могат да се използват в планирането на управленски приоритети, програми, проекти и дейности, свързани с развитието на екотуризма и в други райони на защитени територии – предимно национални и природни паркове у нас.

Научният, методически и практико-приложен характер представен в дисертационния труд дава възможност да се използва при разработването на регионални и общински стратегии, планове и програми за регионално развитие, местно икономическо развитие, развитие на туризма, опазването на околната среда, респективно развитието на екотуризма.

Практическите препоръки, касаещи организацията и управлението на екотуризма, и по-конкретно екотуристическата инфраструктура могат да се ползват от туристически фирми и агенции при създаването на „зелени” туристически продукти в рамките на екотуристическа дестинация „Рила” (с възможност за връзка със Западни Родопи, Пирин и др.).

VI. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В дисертационния труд, могат да се изведат следните основни приноси с научен и научно-приложен характер:

1. Теорията и практиката на екологичния туризъм са допълнени със специфични определители, разкриващи се при развитието му в защитените територии.

2. Извършен е анализ на екотуристическите места в региона на Национален парк „Рила” и са определени перспективите за развитие на екотуризъм.

3. Определени са механизмите за правно регламентиране на екологичния туризъм в защитените територии.

4. Установена е обществената нагласа на населението в района на Национален парк „Рила” и са дефинирани потребностите му в развитието на екологичен туризъм.

5. Изведени са показатели за мониторинг на посетителите, практикуващи екотуризъм в защитените територии.

6. Дефинирани са индикатори за въздействие на екотуризма в защитените територии.

7. Разработен и апробиран е управленски модел за развитие на екотуризъм в защитените територии, отразяващ всички основни етапи при съвместното управление и развитие на екотуризма от заинтересованите страни.

VII. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Студии:

1. Кирилов Ст. Устойчиви туристически практики в защитените територии в Рила планина, Студия, Изд. „Авангард Прима”, София, 2009 г.

Статии:

2. Кирилов Ст. Проблеми в развитието на екотуризма в региона на Национален парк „Рила”, България. Юбилейна научна конференция „35 години обучение по Екология, опазване и възстановяване на околната среда”, България, София, Лесотехнически университет, 12-13 юни 2009 г. В сп. „Лесовъдска мисъл”, бр. 1, 2009, София, стр.: 265-273.

3. Кирилов Ст. Проучване на защитените територии в Община Благоевград във връзка с развитието на устойчив туризъм. В сборник с научни студии и статии на докторантски форум „Докторантите в диалог с науката”, Университетски център „Бачиново” Благоевград, 22-23.10.2009 г., стр. 288-294.

4. Stankova M., Kirilov, S. Environmental Education Best Practices for Children in Rila Mountain, Bulgaria. Journal of Balkan Ecology, vol. 13, No 3, 2010, pp. 247 – 251.

Доклади от научни конференции:

5. Станкова М., Кирилов С. Туристическата анимация и приомите/практиките на екологичното образование. В резюмета на докладите от Научна конференция „Биологично разнообразие и жизнена среда”, СУ „Св. Климент Охридски”, София, България, 24-25 юни 2010 г., стр. 74-75.

6. Kirilov, S. Rila National park region, Bulgaria – perspective in ecotourism development. First International Conference for PhD Candidates. Economics, Management and Tourism. 18-20 June, 2010, Duni Royal Resort, Bulgaria, pp: 188 – 196.

7. Кирилов Ст. Създаване и развитие на туристически продукти в региона на Национален парк „Рила”, България. В сборник доклади от научна конференция „Алтернативи за развитие на съвременния туризъм”, Икономически университет – Варна, 25 юни 2010 г., стр. 722 – 732.

8. Kirilov, S. Characteristics of the ecotourism facilities in the region of Rila National Park and Rila Monastery Nature Park. Second International Conference for PhD Candidates. Economics, Management and Tourism. 06-08 May, 2011, Duni Royal Resort, Bulgaria, pp: 432 – 441.